بسم الله الرحمن الرحیم

خلاصه پروژه: ارزیابی رفتاری رویکرد نهادها و رسانه های کشور در مواجهه با اخبار جعلی

افزایش انتشار اخبار جعلی، تأثیرات جدی و گسترده‌ای بر ساختارهای اجتماعی و سیاسی جامعه دارد. علی‌رغم پیشرفت‌های جهانی، متاسفانه عموم تلاش‌های کشور برای مقابله با پدیدهٔ اخبار جعلی کارآمدی لازم را ندارند و ازین حیث نیازمند بازنگری جدی هستند.

جمهوری اسلامی ایران
شورای عالی فضای مجازی
مرکز ملی فضای مجازی

مرکز بینش‌های رفتاری ایران

مقدمه و مسئله

افزایش انتشار اخبار جعلی، تأثیرات جدی و گسترده‌ای بر ساختارهای اجتماعی، سیاسی و روان‌شناختی جامعه دارد. مهم‌ترین این پیامدها عبارتند از: تضعیف اعتماد عمومی، تهدید سلامت جامعه، اخلال در فرایندهای اجتماعی و تشدید دو قطبی‌های موجود در جامعه (۱).

پژوهش‌های علوم رفتاری و شناختی نشان می‌دهند که عوامل بسیار پیچیده‌تری در باور به این اخبار دخیل هستند؛ عواملی چون ضعف تفکر تحلیلی، تنبلی شناختی، اتکا به میانبرهای ذهنی چون اثر حقیقت توهمی یا سوگیری تائید، احساساتی چون ترس و خشم، و فشار اجتماعی. بر این اساس **شناخت پایه‌های روان‌شناختی و رفتاری موثر بر پذیرش، انتشار و مقابله با اخبار جعلی اهمیت دوچندان دارد.**

امروزه مطالعات و یافته‌های زیادی در حوزه پیشگیری و مقابلهٔ روان‌شناختی و موثر با اخبار جعلی وجود دارد که می‌تواند مبنای فعالیت‌های سیاستی و رسانه‌ای برای مبارزه با این پدیده باشد و باتوجه به اثرگذاری و کارآمدی آنها، امروزه کشورها و سازمان‌های مختلفی از این یافته‌ها کمک می‌گیرند (۲).

علی‌رغم این پیشرفت‌های جهانی، متاسفانه **بخش زیادی از تلاش‌های موجود در کشور برای مقابله با اخبار جعلی، به علت تکیه‌نداشتن آنها بر یافته‌های علوم رفتاری، نه تنها کارآمدی لازم را ندارند**، بلکه در بسیاری از موارد می‌توانند منجر به اثر عکس شده و انتشار و باور به اخبار غلط را افزایش دهند. در واقع، بدون فهم عمیق‌تر از چرایی و چگونگی پذیرش و انتشار اخبار جعلی توسط مردم، بسیاری از افراد با نیت خوب، ناخواسته باعث افزایش تاثیرگذاری این اخبار در افکار عمومی می‌شوند و این موضوع اهمیت استفاده از علوم رفتاری در مقابله با اخبار غلط و گمراه‌کننده را دوچندان می‌کند.

این پروژه، در **بهار سال ۱۴۰۴** به سفارش **مرکز ملی فضای مجازی** و **با هدف ارزیابی رفتاری رویکردها و اقدامات نهادها و رسانه‌های کشور برای مقابله با اخبار جعلی صورت گرفت**. برای این هدف، ۴۰ مورد از اخبار جعلی پرتکرار کشور در سال ۱۴۰۳ انتخاب و پاسخ (Debunk) نهادها و رسانه‌های کشور به این اخبار غلط از منظر جدیدترین یافته‌های علوم رفتاری ارزیابی شدند. در انتهای هر خبر نیز نسخه اصلاح‌شده آن خبر مبتنی بر یافته‌های علمی ارائه شده‌است.

خلاصه یافته‌ها

در این مطالعه، ابتدا ۴۰ مورد از اخبار جعلی پرتکرار سال ۱۴۰۳ با استفاده از داده‌های معاونت فضای مجازی سازمان صدا و سیما استخراج و پاسخ نهادها و رسانه‌های کشور به این اخبار گردآوری شدند. سپس بر اساس «**فهرست رفتاری مرکز بینش‌های رفتاری ایران برای مقابله با اخبار جعلی**» و توسط چند پژوهشگر به‌صورت موازی، این اخبار از منظر یافته‌های

روان‌شناسی اخبار جعلی برچسب‌گذاری شدند. این فهرست شامل ۳۰ توصیهٔ روان‌شناختی در سرفصل‌هایی چون چینش و نسبت حقیقت و شایعه، محتوای دیبانک، لحن و ادبیات، چندرسانه‌ای، اعتبار منبع و زمان‌بندی است و می‌بایست در پاسخ و واکنش به اخبار جعلی مورد توجه اهالی رسانه قرار بگیرد.

در مطالعهٔ حاضر مجموعا اخبار مربوط به ۱۶ نهاد و ۱۴ رسانه مورد ارزیابی رفتاری قرار گرفتند. علاوه‌بر این، اخبار از منظر فهرست رفتاری مذکور بازنویسی و اصلاح شدند تا شیوهٔ صحیح و علمی مقابله با اخبار جعلی نشان داده شود.

نمونه ارزیابی رفتاری انجام‌شده

توصیه‌های سیاستی

گزارش حاضر در تلاش بود تا با نگاه به جدیدترین یافته‌های علوم رفتاری در حوزه اخبار جعلی، ارزیابی‌ای دقیق و عینی از رویکردها و اقدامات نهادها و رسانه‌های کشور برای مقابله با این پدیده ارائه دهد.

«فهرست رفتاری مرکز بینش‌های رفتاری ایران برای مقابله با اخبار جعلی» که بالاتر به آن اشاره شد، **می‌تواند به‌عنوان چهارچوبی عملیاتی توسط دستگاه‌ها و رسانه‌ها برای ارزیابی عملکرد و همچنین انجام اقدامات رسانه‌ای مبتنی بر شواهد برای مقابله با اخبار جعلی مورد استفاده قرار بگیرد.**

استمرار این مسیر به سمت کارآمدسازی نهادها و رسانه‌های کشور برای مقابله با اخبار جعلی، مستلزم نهادینه‌سازی و به‌کارگیری علوم رفتاری در سطوح مختلف سیاست‌گذاری تا اقدامات رسانه‌ای است.

پژوهشگران طرح: عطیه آقامیری، محمدحسن ابراهیم کنی، زینب آرمانیان و حانیه بیات مختاری

مرکز بینش‌های رفتاری ایران، متشکل از جمعی از دانش‌آموختگان روان‌شناسی دانشگاه تهران بوده که با هدف کاربردی‌سازی رویکرد بینش‌های رفتاری (BI) در مسائل و مشکلات مختلف جامعه ایران فعالیت می‌کند. این مرکز تاکنون پروژه‌های متعدد رفتاری با سازمان‌های مختلف اعم از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و شهرداری تهران انجام داده‌است.

ضلع شمال غربی چهارراه ولیعصر عج، خانه اندیشه‌ورزان
iranbehavioralinsights.ir
@iranbehavioralinsights
۰۹۳۰۳۱۸۷۲۲۰

منابع

(1) Bruns, H., Dessart, F. J., & Pantazi, M. (2022). Covid-19 misinformation: Preparing for future crises. Luxembourg: Publications Office of the European Union. (2) Hendrik, B. R. U. N. S., Wiktor, K. M., & Laura, S. M. I. L. L. I. E. (2023). How the European Commission can use behavioural insights to combat misinformation.